

УДК 378.011.3-051:78

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Чугунова Є. В.

У статті висвітлено специфіку методики формування готовності майбутнього вчителя музики до організації музично-дозвіллевої діяльності учнівської молоді, проаналізовано поетапний процес її формування за допомогою комплексу спеціальних методів та форм, що застосовуються на кожному з етапів формувального експерименту.

Ключові слова: музично-дозвіллева діяльність, учнівська молодь, майбутній учитель музики, готовність, методика, метод.

В статье освещено специфику методики формирования готовности будущего учителя музыки к организации музыкально-досуговой деятельности учащейся молодежи, проанализировано поэтапный процесс ее формирования с помощью комплекса специальных методов и форм, применяемых на каждом из этапов формирующего эксперимента.

Ключевые слова: музыкально-досуговая деятельность, учащаяся молодежь, будущий учитель музыки, готовность, методика, метод.

The article highlights specific features of methods of preparing future music teachers for the organization of musical leisure activities of student youth and presents an analysis of the stagewise process of the preparedness formation by means of a set of special methods and forms that are used at every stage of the formative experiment.

Key words: musical leisure activities, student youth, future music teacher, preparedness, method, technique.

Постановка проблеми. Успіх загальноосвітніх реформ в Україні багато в чому пов'язаний з підвищенням професіоналізму вчителя – головною діючою особою будь-яких перетворень у навчально-виховній системі. Зважаючи на те, що важлива роль у педагогічній системі відводиться не лише навчанню, а й у змістовому наповненні вільного часу учнівської молоді, підвищуються вимоги до професійного рівня готовності учителя, зростає роль його відповідальності за результати своєї праці.

Враховуючи дані соціологічного дослідження, в яких відображено, що у сфері дозвілля учнівська молодь провідне місце відводить музиці як багатofункціональному виду мистецтва, для більш ефективної організації даного процесу потрібен кваліфікований педагог-організатор, який володіє відповідною системою знань, умінь і навичок – вчитель музики – керівник-організатор, який не тільки досконало володіє своїм предметом, але й здатен організувати музично-дозвіллеву діяльність своїх вихованців. Поняття "музично-дозвіллева діяльність" ми визнаємо як специфічну діяльність, яка проходить в умовах вільного часу, має добровільний невимушений характер, базується на особистих музичних потребах вихованця та спрямована на задоволення гедоністичних, пізнавальних та естетичних потреб особистості.

Отже, перед сучасною школою постає завдання оптимізації професійної підготовки майбутніх учителів музики відповідно до потреби формування готовності до організації музично-дозвіллевої діяльності учнівської молоді. Задля вирішення означеного завдання було розроблено та впроваджено методика формування готовності майбутнього вчителя музики до організації МДД учнівської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти методичного забезпечення процесу формування готовності майбутнього вчителя музики до

організації музичного дозвілля досліджено в працях Н. Андрієвської, Б. А. Бриліна, О. Голіка, Т. Фурсенко, Т. Яцули. Дана публікація розширює наукові погляди сучасних дослідників та пропонує авторську методику діагностики рівня готовності майбутнього вчителя музики до організації музично-дозвіллевої діяльності.

Метою даної статті є дослідження змісту та послідовності етапів формування готовності майбутнього вчителя музики до організації МДД учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. Оскільки, за нашим визначенням, *готовність майбутнього вчителя музики до організації МДД учнівської молоді* – це усвідомлений активно-діяльнісний стан, що включає в себе особистісні (мотиви і інтереси) і професійні (знання і вміння) якості індивіда, які забезпечують здатність до створення умов для спільної музичної діяльності учнівської молоді на дозвіллі, спрямованій на задоволення гедоністичних, пізнавальних та естетичних потреб, вважаємо, що успішне формування цієї властивості у майбутніх учителів музики можливе внаслідок упровадження методики в процесі методично-спрямованої практичної фахової підготовки студентів вищих музично-педагогічних закладах освіти.

Впровадження нової методики формування готовності майбутнього вчителя музики до організації МДД учнівської молоді здійснювалося на базі Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова протягом 2013–2014 та 2014–2015 навчальних років та включала у себе 4 етапи, кожен з яких було скеровано на досягнення певної мети та виконання окремих завдань: орієнтувально-спонукальний, рефлексійно-змістовний, корекційно-технологічний, продуктивно-синтезуючий.

Для відстеження динаміки змін у процесі впровадження нової методики формування готовності до організації МДД майбутніх учителів, було створено по 1-й експериментальній та контрольній групі серед студентів 3–4 курсів музично-педагогічного факультету.

Перший етап – **орієнтувально-спонукальний** передуює стимулювання емоційно-почуттєвих, мотиваційно-потребових орієнтирів та спрямування інтересу студентів щодо здійснення організації МДД учнівської молоді. Даний етап проводився в межах дисципліни "Методика музичного виховання". *Мета* цього етапу – зорієнтувати студентів – майбутніх учителів музики на професійно-педагогічну діяльність у процесі організації МДД учнівської молоді, здійснити спрямований вплив на формування їх мотиваційно-потребової установки.

Завдання даного етапу роботи:

- стимулювати стійкий інтерес та позитивне ставлення майбутніх учителів музики до організації МДД учнівської молоді;
- зумовити потребу студентів до самовираження в процесі організації МДД учнівської молоді;
- розвинути вольові якості студентів щодо подолання труднощів і перешкод у процесі організації МДД учнівської молоді.

У педагогічній роботі на цьому етапі використовувались наступні *методи: бесіди, дискусії, спостереження та обговорення, наочності, створення проблемних ситуацій, рольової гри.*

Реалізація інструментарію цих методів доцільна в площині педагогічної умови – *створення мотиваційно-стимулюючого середовища задля усвідомлення професійної значущості студента щодо готовності до організації МДД учнівської молоді.*

Серед ефективних засобів роботи на цьому етапі було залучення студентів до вивчення провідного досвіду учителів музики щодо організації МДД учнівської молоді за допомогою методу *спостереження та обговорення.*

Для того, щоб викликати бажання майбутніх учителів музики до організації МДД учнівської молоді, стимулювати стійкий інтерес та сформуванню позитивне ставлення до означеної діяльності, потрібно спрямовувати увагу студентів на ознайомлення з досвідом роботи викладачів, керівників мистецьких колективів у процесі організації МДД учнівської молоді. Спостерігаючи за організаційним досвідом кращих керівників художніх колективів, студенти паралельно продукують підходи до власного його використання в процесі організації МДД.

Після проведення спостережень зі студентами проводилися бесіди, в ході яких учасники могли ставити питання, що значно активізувало аудиторію до висловлення різних точок зору, створювало атмосферу невимушеності, живого обговорення, осмислення конкретних ситуацій педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики в процесі організації МДД учнівської молоді.

Під час бесіди були використані *наочні методи* (короткий перегляд відеоматеріалів з творчості відомих керівників естрадних, народних, академічних музично-театральних колективів), які допомагали майбутнім учителям музики сформувати уявлення про діяльність керівника художнього колективу та специфіку його творчої діяльності в процесі організації МДД учнівської молоді.

Для активізації потреби студентів у самовираженні в процесі організації МДД учнівської молоді було впроваджено *проблемний метод*, суть якого полягала у пошук у потрібного вихідного матеріалу до свята (перечитування сценаріїв, методичних рекомендацій), добирання потрібних музичних творів згідно до літературного тексту з урахуванням можливостей вихованців. Все це дозволило зрозуміти, наскільки точно і ґрунтовно майбутні вчителі музики зуміють конструктивно-композиційно обрати тему, ідею та зміст творів, підібрати потрібний музичний репертуар, який буде пропущений через сценарний образ усього музичного заходу. Паралельно студент вчиться не лише орієнтуватись на об'єктивні характеристики твору, а й на власне художньо-оцінне ставлення.

Для з'ясування власного емоційного стану, спроможності протистояти стресовим ситуаціям у процесі організації МДД учнівської молоді на даному етапі формувальної роботи було запропоновано *метод рольової гри на стресостійкість "Юлій Цезар"*. Цей метод базується на методиці розвитку вправ Г. Б. Моніної, Н. В. Раннала [2, с. 116].

Студентам пропонувалось провести тренінг з метою навчити діяти майбутніх учителів музики в умовах стресу, не втрачаючи здатності концентрувати увагу на проблемі.

В ході проведення тренінгу, було з'ясовано, що емоційне хвилювання, яке виникає під час виконання завдань, відбувалось за умов, які забезпечували розподіл уваги на різного виду діяльності і швидке реагування та регулювання власних дій.

Показником завершеності першого етапу дослідної роботи було поступове підвищення рівня сформованості мотивів, інтересів спрямованих щодо участі в організації МДД учнівської молоді.

Метою другого етапу формувально-дослідної роботи **рефлексійно-змістовного** – озброїти студентів належними знаннями з фахових та загальнопедагогічних дисциплін на тому рівні, що дозволить їм успішно здійснювати організацію МДД у реальній практичній діяльності.

Завдання цього етапу:

- розширити обсяг знань студентів у галузі педагогіки та вікової психології;
- активізувати рефлексивну діяльність майбутніх учителів музики, спрямовану на набуття студентами значного обсягу фахових знань;
- усіляко сприяти набуттю знань з основ організації МДД учнівської молоді та поступовий перехід набутих знань від навчально-пізнавальної діяльності до практичної.

Основними методами роботи на цьому етапі переважно були *бесіди, творчі завдання, створення нестандартних ситуацій*. Реалізація інструментарію цих методів доцільна в площині педагогічної умови – *впровадження варіативних форм організації навчальної діяльності студентів*.

Задля того, аби роз'яснити студентам принципів значущість їх компетентності у галузі педагогіки та психології, нами було проведено бесіду-дискусію на тему: "Роль психолого-педагогічних знань як професійна необхідність майбутнього вчителя музики у формуванні готовності студентів до організації МДД учнівської молоді". В процесі обговорення проблеми всі студенти мали змогу висловити власну думку. В ході обговорення питання виявилось, що деякі студенти вважають процес вивчення педагогіки та психології нудним, формалізованим. Тому, щоб переконати остаточно всіх незгодних з означеною позицією, нами було запропоновано уявити та детально описати процес організації МДД

учнівської молоді з умовою, що вчитель не має уявлення ані про вікові особливості вихованців, ані про методи та принципи організації навчально-виховного процесу, і взагалі – не знає, з чого розпочати заняття. Після обговорення проблеми студенти з негативною точкою зору змінили власну думку на користь нашої позиції.

Розв'язуючи друге завдання даного етапу формувального експерименту активізації – рефлексивної діяльності майбутніх учителів музики, спрямованої через набуття студентами значного обсягу фахових знань, ми звернули особливу увагу на ті знання, які можуть бути використані в процесі організації МДД учнівської молоді.

Серед обсягу музично-теоретичних та музично-історичних знань є обізнаність у музичному репертуарі, що виступає фундаментом творчого підходу до організаційної роботи МДД учнівської молоді, зокрема, в процесі керівництва музичним колективом, складання концертних програм, організації музичних заходів. Щодо вибору репертуару для учнівської молоді студентам пропонувалось прослуховувати запис творів не тільки зі шкільної програми, а й видатних артистів, відвідуючи концерти, тим самим фіксуючи увагу на репертуарі, оцінюючи його можливість використання в майбутній художньо-виховній роботі з учнівською молоддю.

Враховуючи те, що серед учнівської молоді найбільш популярними формами музичного дозвілля є сольний спів, вокальні ансамблі та гурти, знання з диригентсько-хорових дисциплін є важливими в професійному становленні майбутнього вчителя музики в процесі керівництва художньо-музичним колективом під час організації МДД учнівської молоді.

Набуття студентами значного обсягу знань з диригентсько-хорових дисциплін відбувалось на заняттях хорового класу, постановки голосу, індивідуальних заняттях з диригування, хорового практикуму за такими напрямками: ознайомлення з інтерпретаційною та імпровізаційною діяльністю в контексті диригентсько-хорової підготовки, вокальною та мануальною імпровізацією.

Останнє завдання другого етапу – усіляко сприяти набуттю знань з основ організації музично-дозвіллевої діяльності учнівської молоді та поступовий перехід набутих знань з навчально-пізнавальної діяльності до практичної проходило у формі лекції-бесіди зі спецкурсу "Основи організації МДД", у межах якого студенти отримали знання з сучасних теорій управління менеджменту стосовно образу ідеального керівника, щодо виконання ним основних організаційних функцій у процесі організації МДД учнівської молоді.

За допомогою методу творчих завдань, студентам було запропоновано створити такий собі поетапний стратегічний план організації художнього колективу: описати, який колектив у процесі організації МДД вони хотіли б створити, окреслити за якими ознаками слід добирати вихованців до участі в художньому колективі, визначити кількісний склад та специфіку колективу, репертуарну спрямованість, план репетиційної роботи, скласти перелік музичних творів, обґрунтовуючи їх вибір. Кожен із студентів повинен був окреслити дії керівника під час створення нового художнього колективу в процесі організації МДД учнівської молоді.

Отже, в результаті проведення другого етапу експериментального дослідження з формування готовності майбутнього вчителя музики до організації МДД учнівської молоді було сформовано інформаційну базу професійної самореалізації майбутніх учителів музики щодо організації означеної діяльності, а це, в свою чергу, підвищило мотиваційну зацікавленість учасників експерименту у подальшій роботі.

Наступний етап формувального експерименту – **корекційно-технологічний**. Метою даного етапу було удосконалення якості виконавського та комунікативного висловлювання майбутніх учителів музики в процесі організації МДД учнівської молоді.

Завданням цього етапу були:

- розвиток музично-виконавських умінь студентів;
- формування у майбутніх учителів музики комунікативно-організаторських умінь;

- актуалізація у майбутнього вчителя музики здатності до самооцінки своїх можливостей стосовно організації МДД учнівської молоді.

Вирішення вищеперерахованих завдань зосереджується на розвитку вмінь і навичок організаційно-комунікативного і фахово-технологічного втілення самостійно-творчих задумів майбутніх учителів музики. На даному етапі раціонально впроваджувати наступну педагогічну умову: *зміна ролі "Я–студент" на "Я–художній керівник", що було відтворено в практичних діях. У цьому контексті використовувались наступні методи: методи багаторазового повторення та мануального показу музичного твору, демонстрації, гри-імітації, самоспостереження, комунікативна взаємодія.*

Вирішення першого завдання третього етапу формувального експерименту проводилось на заняттях з диригування, практикуму роботи з хором. Відповідно до розробленої методики, перші практичні заняття спрямовувалися на формування музично-виконавських умінь студентів.

Для виконання завдань були використані методи *багаторазового повторення музичного твору та мануального показу*. За допомогою цих методів на заняттях з диригування студенти відпрацьовували складні виконавські місця, які вимагали ансамблевої узгодженості в ритмічній, штриховій і динамічній грі. За допомогою метода мануального показу: студенти встановлювали темп, подавали різні сигнали та окремі вступи, вказували на фразування і динамічні нюанси, досягали ансамблевої узгодженості. Цей метод допомагав контролювати загально-ансамблевий баланс звучання голосів та позитивно впливати на колектив, розкриваючи творчу індивідуальність кожного виконавця.

Враховуючи те, що у роботі з вокальним колективом необхідні навички розспівування як колективної форми постановки голосу, викладачі в індивідуальній формі на заняттях з дисциплін хорове диригування та постановки голосу застосовували *метод демонстрації*.

На цих заняттях студенти закріплювали свої уміння й навички налаштовувати вокальний колектив у тональності, наспівуючи словами початок кожної хорової партії. В свою чергу викладач приділяв більше уваги щодо вироблення у студентів навичок слухової реакції на неточність у виконанні і показу, виправлення інтонації, ритму, темпу, динаміки, штрихів, характеру звучання, дикції музичного твору.

Для розв'язання другого завдання корекційно-технологічного етапу формувальної роботи – формування у майбутніх учителів музики комунікативних та організаторських умінь, спираючись на концепцію Б. Ломова [1, с. 57], ми використовували *метод "гри-імітації"* реального педагогічного процесу спираючись на прийом "комунікативна взаємодія".

Для налагодження тісних взаємостосунків та встановлення емоційного контакту з художнім колективом у процесі організації МДД учнівської молоді, студентам пропонувалось засвоїти прийом "комунікативна взаємодія".

Даний метод реалізувався (під час педагогічної практики) на базі занять вокальних колективів шкільних та позашкільних закладів освіти.

Запропоновані прийоми, які відбувались у вигляді гри-імітації сприяли встановленню студентами творчої взаємодії з колективом, допомогли подолати складні творчі бар'єри, та адекватно налаштуватися на донесення до учасників необхідної інформації, надавали можливість знаходити оптимальні шляхи для встановлення педагогічних контактів у процесі колективної гри. Після виступу кожному студенту пропонувалося дати усний самозвіт, проаналізувати вдалі та невдалі моменти.

Розв'язання третього завдання даного етапу актуалізувати здатність до самооцінки своїх можливостей стосовно організації МДД учнівської молоді було відтворено в практичних діях через *метод самоспостереження*.

Впровадження даного методу сприяло формуванню самоусвідомлення, здатності до самоаналізу, самооцінки, прагнення до самовираження, спрямованості студента на систематичне освоєння обсягу хормейстерсько-теоретичних і практичних диригентських понять, удосконалення комунікативно-організаційних умінь, що вводять майбутнього вчителя в процес творчого зросту та вдосконалення.

Метод *самопізнання – самоспостереження* (В. Рибалка) [3, с. 132] застосовувався для усвідомлення студентом психологічної характеристики власних особистісних і творчих якостей, від яких залежить успішність творчої поведінки й діяльності. Студенти оцінювали власні якості, що складають "Я" концепцію, як такі, котрі потребують цілеспрямованого розвитку в процесі організації МДД, а також мали змогу самостійно з'ясувати психологічну основу активізації особистісного творчого потенціалу, й тим самим намітити шляхи корекції негативних властивостей.

Метою четвертого етапу дослідної роботи **продуктивно-синтезуючого** – було вміння створювати та детально розробляти декілька варіантів інтерпретаційно-виконавського рішення запропонованого музичного твору, сценарію заходу, а також самостійно знаходити необхідні засоби та прийоми їх втілення в роботі з колективом.

Завдання продуктивно-синтезуючого етапу:

- активізувати творчі прояви студентів шляхом створення оригінальної виконавської та вербальної інтерпретації;
- удосконалити здатність до імпровізації;
- формувати оптимальний індивідуального стиль керівництва МДД учнівської молоді.

Даний етап формувального експерименту проходив у педагогічних умовах: *застосування індивідуально-творчого підходу до навчання студентів з метою спонукання їх до пошуку власного стилю педагогічного керівництва музичним колективом у процесі організації МДД учнівської молоді.*

Означений етап проходив під час педагогічної практики. Основними формами роботи на цьому етапі були переважно індивідуальні творчі завдання з наступним груповим обговоренням результатів їх виконання.

Реалізацією завдань кінцевого етапу формування готовності студентів до організації МДД учнівської молоді сприяла апробація таких *методів: застосування особистісно-творчої імпровізації, створення самостійно-творчих музичних проектів, використання рольової гри.*

Використання методу *особистісно-творчої імпровізації* в контексті диригентсько-хорової діяльності передбачало вільне оперування різними елементами музичної, вербальної, пластичної мови.

Студентам було запропоновано здійснити проекцію готових мелодійних зворотів на ритмічні моделі, які вони вокально в змозі відтворити. Така творча робота була захоплюючою для учасників експерименту. Студенти відкривали для себе особистісні можливості не тільки композиторської діяльності, а й виконавської, інтерпретуючи той самий мелодійний зворот по-новому (змінюючи динаміку, темп, регістр).

Ще один метод *створення самостійних творчих музичних завдань*, суттю якого було створення студентом самостійного творчого продукту – виконавської інтерпретації власного твору, або ж авторського самостійно обраного з обов'язковим практичним втіленням у творчих групах. За допомогою цього методу студенти змогли проявити творчу самостійність, що включала творчу самооцінку власної діяльності, систему самоуправлінських дій.

Створення самостійно-творчого проекту вимагало критичного мислення, здійснення нетрадиційних пошукових прийомів та організаційних дій. Індивідуальний захист музичного проекту надавав можливість кожному студенту проявити власну особистісну творчість.

Обов'язковою умовою проведення концертних заходів виступів студентів було використання репертуару у площині різноманітних стилів, жанрів, тематики. Певні твори студенти виконували самостійно, а частину концертних номерів складали пісні у виконанні вихованці підшефних класів (підготовку учнів до виступів виконували студенти).

Отже, виконання даного завдання допомогло студентам краще зорієнтуватися у рівні власної підготовки та проаналізувати власні досягнення та недоліки щодо готовності до організації МДД учнівської молоді.

Вирішення третього завдання продуктивно-синтезуючого етапу було підпорядковано формуванню у студентів керівницьких умінь, навичок психологічної

мобілізації, умінь розподіляти увагу на різних аспектах діяльності, виробленню власного індивідуального стилю, іміджу керівника-організатора МДД учнівської молоді.

Перші практичні заняття відповідно до розробленої методики були спрямовані на формування вмінь студентів розподіляти увагу. Тому для студентів було запропоновано *метод рольової гри* з умовною назвою "Я керівник художнього колективу". Підготовка до проведення рольової гри включала репетиційне заняття вокального гуртка. Студенти повинні були заздалегідь підготуватись до репетиції, вивчити всі партії вибраного музичного твору, спрогнозувати можливі труднощі ансамблевого виконання та шляхи їх подолання, без усіляких труднощів виконати на інструменті повну партитуру музичного твору, диригувати колективом, координуючи узгодженість звучання окремих партій.

Студенти, спробувавши себе в реальних умовах на місці керівника, зрозуміли, що розподіл уваги успішніше відбувається за високого рівня засвоєння принаймні одного виду суміжних діяльностей: досконале знання та виконання партитури потребує порівняно меншого контролю своєї виконавської діяльності і в центрі уваги може бути виконання та художня інтерпретація твору, а серед умінь, якими має володіти керівник, це вміння прогнозувати даний вид діяльності, здатність самостійного вирішувати управлінські завдання та операції, творчо використовувати набуті знання з організаторських питань.

Підсумковим методом на четвертому етапі проводився у формі круглого столу. У ході дискусійної полеміки формувалося уявлення студентів щодо індивідуального стилю керівника художнього колективу в процесі організації МДД учнівської молоді. Теми дискусій доповнювалися проблемними питаннями: "На чому ґрунтується авторитет керівника?", "Чи можливо досягнути авторитету шляхом радикальних методів керування?"

Під час дискусій студенти відстоювали власні враження від побаченого, входили в живий контакт та зіткалися навіть з протилежними оцінками, стверджували, що авторитет керівника тримається на взаємостосунках з вихованцями та професіоналізмі художнього керівника.

Підсумовуючи все вищесказане, студенти дійшли єдиного висновку, що індивідуальний стиль керівника художнього колективу в процесі організації МДД ґрунтується на професійних, педагогічних, організаторських, психологічних якостей і вимагає попередньої теоретичної, виконавської, методичної підготовки та залучення всього попереднього досвіду майбутнього вчителя музики.

Таким чином, *продуктивно-синтезуючий* етап формування готовності майбутнього вчителя музики до організації МДД став підсумковим, він узагальнював набуті знання та уміння, забезпечуючи реальну можливість реалізації їх у самостійній творчій педагогічній роботі в процесі організації МДД учнівської молоді.

Зважаючи на вищезазначене, отримані результати формувального експерименту засвідчили ефективність та дієвість застосованої методики формування готовності майбутнього вчителя музики до організації МДД учнівської молоді.

Література

1. Ломов Б. Ф. Общение и социальная регуляция поведения индивида / Б. Ф. Ломов // Психологические проблемы социальной регуляции поведения. – М. : Аспект-Пресс, 1986. – С. 230–237.
2. Моница Г. Б. Тренинг "Ресурсы стрессоустойчивости" / Г. Б. Моница, Н. В. Раннала. – СПб. : Речь, 2009. – 250 с. – С. 163.
3. Рибалко В. В. Психология розвитку творчої особистості / В. В. Рибалко. – К. : ІЗМН, 1996. – 235 с.